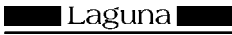

KRSTAŠKI RATOVI U OČIMA ARAPA

AMIN MALUF

Prevela s francuskog
Vesna Cakeljić

 Laguna

Naslov originala

Amin Maalouf

LES CROISADES VUES PAR LES ARABES

Copyright © 1983 by Editions JC Lattès

Andrei

Translation Copyright © 2006 za srpsko izdanje, LAGUNA

Sadržaj

Uvodna reč	9
Prolog	11
Prvi deo: NAJEZDA (1096–1100)	17
I poglavlje – Dolaze Frandži	19
II poglavlje – Prokleti kovač oklopa	36
III poglavlje – Ljudožderi iz Mâre	55
Drugi deo: OKUPACIJA (1100–1128)	77
IV poglavlje – Dve hiljade dana Tripolija	79
V poglavlje – Buntovnik s turbanom	105
Treći deo: PROTIVUDARAC (1128–1146)	131
VI poglavlje – Damaske zavere	133
VII poglavlje – Emir kod varvara	148
Četvrti deo: POBEDA (1146–1187)	167
VIII poglavlje – Sveti kralj Nurudin	169
IX poglavlje – Jurišanje ka Nilu	187
X poglavlje – Saladinove suze	206

Peti deo: ODGODA (1187–1244).....	235
XI poglavlje – Nemogući susret	237
XII poglavlje – Pravedni i savršeni.....	254
Šesti deo: ISTERIVANJE (1244–1291).....	271
XIII poglavlje – Mongolski bič	273
XIV poglavlje – <i>Daj Bože da im više nikada</i> <i>stopa ne kroči ovamo</i>	286
Epilog	301
Beleške i izvori.....	307
Hronologija	319
Indeks.....	325

UVODNA REČ

Ova knjiga polazi od jednostavne zamisli: želi ispričati istoriju krstaških pohoda onako kako su ih videli, doživeli i preneli u „drugom taboru“, to jest na arapskoj strani. Stoga njen sadržaj počiva, gotovo isključivo, na svedočenjima arapskih povesničara i letopisaca iz te epohe.

A ovi ne govore o krstaškim pohodima, već o franačkim ratovima ili najezdama. Reč kojom označavaju Franke poprima različite oblike, u zavisnosti od regije, autora i vremenskog razdoblja: Farand, Farandat, Ifrand, Ifrandat... Da bismo ih ujednačili, izabrali smo onaj najsažetiji, kojim se još i danas u narodnom govoru nazivaju Zapadnjaci, a naročito Francuzi: Frand.

Vodeći računa o tome da ne opteretimo tekst mnogobrojnim beleškama koje se same nameću – bibliografskim, istorijskim ili nekim drugim – odlučili smo da ih ostavimo za kraj, gde su prikupljene po poglavljima. Biće korisne čitaocima koji žele da saznaju nešto više, ali uopšte nisu neophodne za razumevanje priče, koja teži da bude dostupna svima. Nismo toliko želeli da napišemo novu istorijsku knjigu koliko „istinit roman“ o krstaškim pohodima, o ta dva burna veka koji su oblikovali Zapad i arapski svet, a koji još i danas određuju njihove odnose.

PROLOG

Bagdad, avgusta 1099.

Bez turbana, obrijane glave u znak žalosti, prečasni kadija Abu Saad al Haravi vičući upada u prostrani divan halife Al Mustazir-bilaha. A za njim gomila pratilaca, što mladih što starih. Bučno odobravaju svaku njegovu reč i bodu oči, poput njega, bujnim bradama ispod ogoljenih lobanja. Nekoliko dvorskih dostojanstvenika pokušava da ga smiri, ali ih on odbija prezrivo pokretom ruke i odlučno kreće ka sredini dvorane, a zatim vatrenom rečitošću propovednika kori sve prisutne sa visokog minbera, ne obazirući se na njihov položaj.

„Kako se usuđujete da dremate u hladovini srećne sigurnosti, i da vodite tako isprazan život kao da ste cvetovi u bašti, dok vaša braća iz Sirije više nemaju drugoga boravišta do sedla kamile ili utrobe kakve orlušine? Koliko li je krvi proliveno! Koliko li je lepih devojaka moralo, od stida, rukama sakrivati ljupko lice! Zar su hrabri Arapi toliko svikli na uvredu, i zar junačni Persijanci tako lako prihvataju beščašće?“

„Beše to govor što rasplače oči i uzbudi srca“, reći će arapski letopisci. Ceo skup potresaju vapaji i jadicovke. No Al Haraviju ne trebaju njihovi jecaji.

„Nema goreg oružja za muškarca“, dovikne on, „od prolivanja suza dok mačevi džaraju vatru rata.“

Nije putovao od Damaska do Bagdada, niti se tri duge letnje sedmice pekao na neumoljivom suncu sirijske pustinje da bi prosjačio samilost, nego da bi upozorio najviše islamske vlasti na veliku nesreću što se upravo obrušila na pravoverne, i da bi ih zamolio da se bez odlaganja umešaju kako bi se zaustavilo krvoproliće. „Nikada muslimani nisu doživeli takvo poniženje“, ponavlja Al Haravi, „nikada ranije njihove pokrajine nisu bile tako divljački opustošene.“ Ljudi u njegovoj pratnji svi behu izbegli iz gradova koje je opljačkao osvajač; neki od njih spadaju u one retke preživjele iz Jerusalima. Poveo ih je sa sobom kako bi mogli ispričati, sopstvenim ustima, tragediju koju su preživeli pre mesec dana.

Tačno u petak 22. šabana 492. godine po hidžri, 15. jula 1099, Frandji su se dočepali svetoga grada posle četrdesetodnevne opsade. Izbeglice i sada uzdrhte kad god o tome pričaju, a pogled im se sledi kao da im opet iskrsavaju pred očima oni plavokosi ratnici u oklopu, što se isukane sablje razlivaju po ulicama, koljući ljude, žene i decu, pljačkajući kuće, skrnaveći džamije.

Kada je ubijanje prestalo, nakon dva dana, više nije bilo ni jednog jedinog muslimana unutar bedema. Neki su iskoristili pometnju i klisnuli napolje, kroz gradske kapije koje osvajači behu razvalili. Na hiljade drugih su ostale da leže u lokvama krvi na pragovima svojih domova ili na prilazima džamija. Među njima i veliki broj imama, ulema i sufijskih asketa koji behu napustili svoje zemlje kako bi vodili pobožan samotnički život na tim svetim mestima. Poslednji preživeli bili su prisiljeni da obavljaju najgoru rabotu: da na leđima iznesu leševe svojih bližnjih, da ih nagomilaju na čistinama i da ih spale, bez ikakvog grobnog obeležja, da bi potom i sami bili poklani ili prodati u roblje.

Sudbina Jevreja iz Jerusalima bila je isto toliko okrutna. U prvim satima bitke, mnogi od njih su učestvovali u odbrani

svoje četvrti, Čivutarije, koja se nalazila na severu grada. Ali kad se srušila gradska zidina što se uzdizala iznad njihovih kuća i kad su se plavokosi vitezovi razmireli po ulicama, Jevreji su se uspaničili. Cela se zajednica, ponavljajući predački običaj, sakupila u glavnoj sinagogi na molitvu. Frandji su onda zagradili sve njene izlaze, nabacali oko nje snopove pruća i potpalili vatru. Oni koji su pokušali da izađu dokrajčeni su u obližnjim uličicama. Drugi su živi spaljeni.

Nekoliko dana posle te tragedije, u Damask su stigle prve izbeglice iz Palestine, noseći sa beskrajnom obazrivošću Otmanov Kur'an, jedan od najstarijih primeraka svete knjige. Zatim su se i preživeli iz Jerusalima približili sirijskoj prestonici. Primitivši izdaleka obrise tri minareta Omajadske džamije, što se izvijaju iznad četvrtastih gradskih bedema, prostrli su svoje molitvene ćilimčice i stali klanjati da zahvale Svevišnjem što im je produžio život za koji su mislili da mu je došao kraj. Veliki kadija damaski, Abu Saad al Haravi, dočekao je izbeglice sa blagonaklonošću. Taj sudija avganistanskog porekla je najuglednija ličnost u gradu; Palestincima je šakom i kapom delio savete i utehu. Po njegovom mišljenju, nijedan musliman ne treba crveneti što je morao da beži iz svoje kuće. Ta nije li prvi islamski izbeglica bio i sâm prorok Muhamed, koji je morao napustiti svoj rodni grad Meku, čije je stanovništvo bilo neprijateljski raspoloženo prema njemu, da bi potražio utočište u Medini, gde je nova religija bila bolje primljena? I nije li iz mesta svog izgnanstva poveo sveti rat, džihad, kako bi oslobodio svoju domovinu idolopoklonstva? Prema tome, izbeglice se moraju osećati kao borci svetog rata, pravi mudžahedini, koji su toliko slavljani u islamu da je Prorokovo seljenje, hidžra, izabrano da označi početak muslimanske ere.

Za mnoge pravoverne, izgnanstvo je čak sveta dužnost u slučaju okupacije. Veliki putnik Ibn Džubeir, Arapin iz Španije koji će posetiti Palestinu skoro ceo vek nakon početka frančke najezde, biće zaprepašten kad vidi kako neki muslimani,

„preplavljeni ljubavlju prema rodnoj grudi“, pristaju da žive na okupiranoj teritoriji. „Za muslimana“, reći će on, „nema nika-kvog izgovora pred Alahom za boravak u neverničkom gradu, sem ako je samo u prolazu. Na zemlji islama, on je zaštićen od muka i zala kojima je podvrgnut u hrišćanskim zemljama, gde je, na primer, prisiljen da sluša gnusne reči na račun Proroka, naročito iz usta najvećih glupaka, i gde ne može ni da se opere, te mora da živi među svinjama i sred toliko toga nedopuštenog. Čuvajte se, čuvajte se da ne zalazite u njihove krajeve! Za takav greh treba tražiti od Alaha oprostaj i milosrđe. Jedan od užasa što udaraju u oči svakome ko živi u zemlji hrišćana jeste prizor muslimanskih zarobljenika koji posrću pod okovima i kuluče poput roblja, kao i pogled na muslimanske zatočenice koje na nogama nose gvozdene negve. Pogled na njih slama srce, ali oni od tog sažaljenja nemaju nikakve vajde.“

Preterane sa stanovišta doktrine, Ibn Džubeirove reči ipak umnogome odražavaju stav hiljada onih izbeglica iz Palestine i severne Sirije okupljenih u Damasku tog meseca jula 1099. Jer iako su sa neprebolom u duši napustili svoje domove, odlučni su da se nipošto ne vrate kući pre konačnog odlaska zavojeva-ča, i rešeni su da probude savest svoje braće u svim islamskim krajevima.

Zašto bi inače dolazili u Bagdad pod vođstvom Al Haravija? Zar ne bi trebalo, u teškim časovima, da se okrenu ka halifi, Prorokovom nasledniku? Zar njihove jadikovke i žalopojke ne bi trebalo da se vinu ka vladaru svih pravovernih?

A u Bagdadu, razočaranje izbeglica biće ravno njihovim nadama. Halifa Al Mustazir-bilah najpre im izražava duboku naklonost i krajnje saosećanje, pre no što će zadužiti šest visokih dvorskih dostojanstvenika da istraže ove mučne događaje. Treba li napomenuti da se više nikada neće čuti ni reči o tom odboru mudraca?

* * *

Pustošenje Jerusalima, polazna tačka hiljadugodišnjeg nepri-jateljstva između islama i Zapada, u ono vreme nije, izgleda, izazvalo nikakvu značajnu reakciju. Moraće se čekati skoro pola veka dok se arapski istok ne pokrene protiv osvajača, i dok poziv na džihad, koji je uputio damaski kadija u halifinom divanu, ne bude slavljen kao prvi svečani čin otpora.

Na početku najezde, malo je Arapa koji, poput Al Haravija, odmah uviđaju veličinu pretnje što dolazi sa Zapada. Neki se čak prebrzo prilagođavaju novoj situaciji. Većina ljudi samo nastoji da preživi, ogorčena ali pomirena sa sudbinom. Nekoli-ko njih postaju posmatrači, manje ili više lucidni, pokušavajući da shvate te događaje, nepredviđene koliko i nove. Najdirljiviji među njima je letopisac iz Damaska Ibn al Kalanisi, mladi uče-njak potekao iz jedne ugledne porodice. Posmatrač iz prve ruke, on ima dvadeset tri godine te 1096. kad Frandji stižu na Istok, i trudi se da redovno zapisuje događaje za koje zna. Njegov letopis verno pripoveda pohod osvajača, bez preterane strasti, onako kako je viđen iz njegovoga grada.

Za njega je sve započelo onih teskobnih dana kada do Dama-ska dopiru prve glasine...

PRVI DEO

NAJEZDA (1096–1100)

Ugledajte se na Franđe! Vidite s kakvom se žestinom bore za svoju veru, dok mi, muslimani, ne pokazujemo nikakvog žara da pođemo u sveti rat.

SALADIN

PRVO POGLAVLJE

DOLAZE FRANĐI

Te se godine stadoše smenjivati vesti o pojavi Franđa, čije trupe nadiru sa Mramornog mora u nebrojenom mnoštvu. Među ljudima zavlada strah. Ova obaveštenja potvrdi i kralj Kilič Arslan, čija je zemlja bila najbliža tim Franđima.

„Kralj Kilič Arslan“, o kome ovde govori Ibn al Kalanisi, nema još ni sedamnaest godina po dolasku osvajača. Prvi muslimanski vladar koji je bio obavešten o njihovom približavanju, taj mladi turski sultan blago iskošenih očiju biće u isti mah prvi koji će im naneti poraz i prvi koga će potući njihovi strašni vitezovi.

Već u julu 1096, Kilič Arslan saznaje da je ogromna gomila Franđa na putu ka Carigradu. Odmah se plaši najgoreg. Naravno, on nema pojma o pravim ciljevima ovih ljudi, ali njihov dolazak na Istok ne predskazuje mu ništa dobro.

Sultanat kojim vlada prostire se na velikom delu Male Azije, teritoriji koju su Turci upravo oteli Grcima. Naime, otac Kiliča Arslana, Sulejman, bio je prvi Turčin koji se dočepao te zemlje što će se, mnogo vekova kasnije, zvati Turska. U Nikeji, prestonici te mlade muslimanske države, vizantijske crkve i dalje su brojnije od džamija. Ako je vojna posada u gradu i bila sastavljena od turskih konjanika, stanovništvo je većinom grčko, a Kilič

Arslan nema mnogo iluzija o pravim osećanjima svojih podanika: za njih će on uvek biti poglavica varvarske horde. Jedini vladar koga priznaju, onaj čije se ime šapatom pominje u svim njihovim molitvama, jeste bazilej Aleksije Komnin, car Rimljana. U stvarnosti, Aleksije bi pre bio car Grka, koji su se pak proglasili naslednicima Rimskog carstva. Ovo su im uostalom priznavali Arapi, koji – kako u XI tako i u XX veku – za Grke koriste naziv *Rum*, „Rimljani“. Čak su i oblast koju je otac Kiliča Arslana oteo od Grčkog carstva zvali Rumskim sultanatom.

U to je vreme Aleksije jedna od najuglednijih ličnosti Istoka. Taj pedesetogodišnjak niskog rasta, očiju iskričavih od zloće, negovane brade, otmenih manira, uvek okićen zlatom i bogatim plavim draperijama, istinski je očarao Kiliča Arslana. On je taj koji vlada Carigradom, bajoslovnim Vizantom, smeštenim na manje od tri dana hoda od Nikeje. Blizina koja kod mladog sultana izaziva pomešana osećanja. Kao i svi nomadski ratnici, on sanja o osvajanju i pljački. To što su mu bogatstva legendarnog Vizanta nadohvat ruke prilično mu se dopada. Ali u isto vreme se oseća ugroženim; zna da Aleksija nikada nije napustila nada da će povratiti Nikeju, ne samo zato što je grad oduvek bio grčki, već naročito stoga što prisustvo turskih ratnika na tako malo udaljenosti od Carigrada predstavlja neprestanu opasnost za sigurnost Carstva.

Premda je vizantijska vojska, godinama razdirana unutrašnjim krizama, bila nesposobna da se sama upusti u rat za ponovno osvajanje, svi znaju da Aleksije uvek može pozvati strane pomagače. Vizantinci nikada nisu oklevali da pribegnu usluzama vitezova sa Zapada. A Franda koji obilaze Istok ima tušta i tma, što plaćenika u teškom oklopu, što hodočasnika na putu za Palestinu. Te 1096, nisu nimalo nepoznati muslimanima. Dva desetak godina ranije – Kilič Arslan još nije bio rođen, ali to su mu pričali stari emiri iz njegove vojske – jedan od tih plavokosih pustolova, izvesni Rusel od Bajela, koji beše uspeo da osnuje nezavisnu državu u Maloj Aziji, bio je čak krenuo i na Carigrad.

Izbezumljeni, Vizantinci nisu imali drugog izbora nego da se obrate ocu Kiliča Arslana, koji nije poverovao vlastitim ušima kad ga je jedan specijalni bazilejev izaslanik preklinjao da ovome pritekne u pomoć. Turski vitezovi tada se behu doista uputili ka Carigradu i uspeali su da potuku Rusela. Za šta Sulejman beše velikodušno nagrađen zlatom, konjima i zemljom.

Otada Vizantinci zaziru od Franda, ali carske vojske, u neprestanom pomanjkanju iskusnih vojnika, moraju vrbovati plaćenike. Uostalom, ne samo Frande: pod barjacima hrišćanskog carstva brojni su turski ratnici. Naime, upravo zahvaljujući sabračićima što služi u vizantijskoj vojsci Kilič Arslan saznaje, jula 1096, da se na hiljade Franda približava Carigradu. Slika koju mu pružaju njegovi doušnici potpuno ga zbunjuje. Ti Zapadnjaci vrlo malo nalikuju plaćenicima koji se obično viđaju. Među njima doduše ima nekoliko stotina vitezova i znatan broj naoružanih pešadinaca, ali i na hiljade žena, dece, staraca u dronjcima: pre bi se reklo da je to neki narod isteran sa svoga ognjišta od kakvog osvajača. Priča se takođe da svi na leđima nose zašiveno suknene trake u obliku krsta.

Mladi sultan, koji ne može lako da proceni opasnost, traži od svojih uhoda da otvore četvore oči i da ga neprestano obavestavaju o postupcima i kretanjima tih novih zavojevača. Naloži, za svaki slučaj, da se provere utvrde njegove prestonice. Bedeme Nikeje, duge preko jednog farsaha (šest hiljada metara), nadvisuje dvesta četrdeset kula. Jugozapadno od grada, mirne vode jezera Askaniosa predstavljaju odličnu prirodnu zaštitu.

No u prvim danima avgusta opasnost postaje jasnija. Frandi, koje sprovode vizantijske lađe, prelaze Bosfor, i uprkos užarenom suncu napreduju duž obale. Premda su više puta viđeni gde usput pljačkaju kakvu grčku crkvu, posvuda viču kako su došli da istrebe muslimane. Vođa im je, izgleda, neki pustinjač po imenu Petar. Doušnici procenjuju da ih ima nekoliko deseti na hiljada, ali niko ne zna da kaže kuda su se namerili. Čini se da je car Aleksije odlučio da ih smesti u Dživototu, taboru koji

je ranije opremio za druge plaćenike, na manje od dan hoda od Nikeje.

U sultanovoj palati nastaje sveopšta uzavrelost. Dok se turski konjanici vazda drže spremni da, kad ustreba, poskaču na svoje pariipe od megdana, pratimo neprestano smenjivanje izvidnika i uhoda koji prenose i najmanje pokrete Frandā. Priča se da ovi svakog jutra izlaze iz svog tabora, u hordama od više hiljada ljudi, kako bi u okolini nabavili hranu, da neka imanja opljačkaju a druga popale, i da se potom vrate u Dživotot gde se onda njihovi klanovi otimaju o plodove otimačine. U ovome nema ničega što bi moglo šokirati sultanove vojnike. Niti ima ičega što bi moglo zabrinuti njihovog gospodara. To se rutinski ponavlja ceo mesec.

Ali jednoga dana, negde polovinom septembra, Frandī naglo menjaju navike. Ne mogavši verovatno više ništa da napabirče u susedstvu, zapucali su, vele, pravac ka Nikeji, pregazili su nekoliko sela, sva hrišćanska, i stavili šapu na u to doba žetve upravo napunjene žitnice, nemilosrdno poklavši seljake koji su pokušali da im se odupru. Navodno su čak malu dečicu živu spaljivali.

Kilič Arslan se oseća zatečen. Kad mu pristignu prve vesti, napadači su već pod zidinama njegove prestonice, a sunce još nije stiglo do obzorja kad građani ugledaju gde se dižu oblaci dima od paljevina. Istoga časa, sultan šalje u izvidnicu jednu konjicu koja se sukobljava sa Frandima. Pregaženi brojnijim neprijateljem, Turci su hametom razbijeni. Samo retki preživeli vraćaju se obliveni krvlju ka Nikeji. Smatrajući da mu je ugled poljuljan, Kilič Arslan bi hteo da povede bitku istoga časa, no emiri njegove vojske ga od toga odvrćaju. Uskoro će pasti mrak, i Frandī se već užurbano slivaju ka svom taboru. Osveta će morati da sačeka.

Ne zadugo. Obodreni, čini se, svojim uspehom, Zapadnjaci nakon dve sedmice ponavljaju isti poduhvat. Ovoga puta Sulejmanov sin, upozoren na vreme, u stopu prati njihovo napredo-

vanje. Jedna franačka trupa, koju čini nekolicina konjanika i nadasve hiljade odrpanih pljačkaša, krene putem za Nikeju, a zatim, zaobišavši gradsko naselje, zaputi se ka istoku i dočepa se na prepad tvrđave Kserigordon.

Mladi sultan donosi odluku. Na čelu svojih ljudi, jaše kasom ka maloj utvrdi gde Frandī pijanče proslavljajući pobeđu, i ne sanjajući da im je sudbina već zapečaćena. Jer Kserigordon krije zamku koju vojnici Kiliča Arslana dobro znaju, a koju ti stranci bez iskustva nisu umeli da otkriju: izvor sa kojeg se snabdeva vodom nalazi se podaleko izvan zidina, a Turci će mu brže-bolje preprečiti pristup. Dovoljno im je da se postave oko tvrđave, i da više ne mrdaju. Žeđ se odsad bori umesto njih.

Za opsađenike počinju strahovite muke: dovode ih dotle da piju krv svoje jahaće marve i sopstvenu mokraću. Primećeni su kako tih prvih dana oktobra očajnički zagledaju nebo, moleći za koju kapljicu kiše. Uzalud. Nakon nedelju dana, vođa pohoda, vitez zvani Renald, pristaje na predaju ako mu poštede život. Kilič Arslan, koji je zahtevao da se Frandī javno odreknu svoje vere, prilično je iznenađen kad Renald izjavi da je spreman ne samo da pređe na islam već i da se bori rame uz rame s Turcima protiv svojih sopstvenih drugova. Nekoliko njegovih prijatelja, koji su prihvatili iste zahteve, poslato je u zarobljeništvo ka gradovima Sirije i srednje Azije. Drugi su listom posećeni.

Mladi sultan je ponosan na svoj podvig, ali zadržava hladnu glavu. Nakon što je svojim ljudima dozvolio predah za tradicionalnu deobu plena, već sutradan ih poziva na red. Naime, Frandī jesu izgubili skoro šest hiljada ljudi, ali oni što su ostali šest puta su brojniji, i to je prilika, sad ili nikad, da ih se otarase. Da bi u tome uspeo, on pribegava lukavstvu: hitno šalje dve uhode, dva Grka, u tabor Dživotot, da jave kako su Renaldovi ljudi u odličnom položaju, kako su uspeli da se dočepaju same Nikeje i kako su čvrsto odlučni da ne dele njena bogatstva sa svojom braćom po veri. Za to vreme, turska vojska pripremiće džinovsku zasedu.

I doista, te brižljivo raširene glasine izazivaju u taboru Dživitot predviđenu uzavrelost. Ljudi se iskupljaju, proklinju Renalda i njegove pomoćnike, i smesta donose odluku da bez odlaganja krenu na put kako bi učestvovali u pljačkanju Nikeje. No iznenada, ne zna se tačno kako, stiže jedan preživeli iz pohoda na Kserigordon i otkriva istinu o sudbini svojih drugova. Uhode Kiliča Arslana misle da je njihova misija propala, pošto najmudriji među Frandima pozivaju na mir. Ali kada je prvi trenutak zaprepašćenja prošao, ponovo raste uzbuđenje. Gomila se komeša i urla: želi da krene iz istih stopa, ne više da bi učestvovala u pljačkanju već da bi „osvetila mučenike“. Oni koji oklevaju proglašeni su kukavicama. Konačno prevladaju oni najbešnji i odlazak je utvrđen za sutradan. Sultanove uhode, čije je lukavstvo razotkriveno ali čiji je cilj postignut, likuju. Šalju poruku svome gospodararu da se pripremi za borbu.

I tako 21. oktobra 1096, u zoru, Zapadnjaci kreću iz svog tabora. Kilič Arslan nije daleko. Proveo je noć u brdima blizu Dživitota. Njegovi ljudi su na svojim mestima, vešto sakriveni. On pak sa svog položaja može izdaleka da primeti povorku Franda koja diže oblak prašine. Na čelu jaše nekoliko stotina vitezova, većinom bez oklopa, a prati ih gomila raštrkanih pešadinaca. Kreću se manje od sat vremena kad sultan začuje njihovu sve jaču i jaču graju. Sunce što mu se diže iza leđa njih udara pravo u lice. Zaustavivši dah, on daje znak svojim emirima da budu u pripravnosti. Sudbinski čas je kucnuo. Jedva primetan pokret ruke, nekoliko naredjenja prošaputanih ovde-onde, i evo gde strelci polagano napinju lukove. Odjednom hiljade strela šikne u jednom jedinom i dugom zvižduku. Većina konjanika se ruši još u prvim minutama. Potom su desetkovani i pešadinci.

Kada počne borba prsa u prsa, Frandi su već u rasulu i bekstvu. Oni koji su bili u pozadini vratili su se trkom u tabor, gde se ostali svet tek probudio. Jedan stari sveštenik vodi jutarnju misu, nekoliko žena priprema ručak. Dolazak begunaca sa Turcima za petama izaziva užas. Frandi se razbeže na sve strane.

Neki, koji su pokušali da se dočepaju obližnjih šuma, brzo su pohvatani. Drugi, dovitljiviji, zabarikadiraju se u jednoj napuštenoj tvrđavi čija je prednost to što je uz samo more. Ne želeći da se izlaže nepotrebnoj opasnosti, sultan odustaje od namere da ih opsega. Vizantijska flota, brzo obaveštena, uskoro će doći da ih pokupi. Tako će se izbaviti dve-tri hiljade ljudi. Petar Pustinjač se već nekoliko dana nalazi u Carigradu, pa je izvukao živu glavu. No njegove pristalice imaju manje sreće. Najmlađe žene oteli su im sultanovi konjanici kako bi ih razdelili emirima ili prodali na pijaci robova. Nekoliko mladića doživljava istu sudbinu. Ostali Frandi, njih skoro dvadesetak hiljada, bivaju istrebljeni.

Kilič Arslan likuje. Upravo je uništio tu franačku vojsku za koju se pričalo da uliva strah u kosti, a gubici u njegovim sopstvenim trupama su zanemarivi. Posmatrajući ogroman plen sakupljen pod svojim nogama, veruje da doživljava svoj najlepši trijumf.

Pa ipak, retko je u istoriji pobeda tako skupo koštala one koji su je izvojevali.

Opijen uspehom, Kilič Arslan ne želi da sluša obaveštenja o dolasku u Carigrad novih buljuka Franda, koji naredne zime stižu jedan za drugim. Za njega, pa čak ni za njegove najmudrije emire, u tome nema više ničega zabrinjavajućeg. Ako se drugi Aleksijevi plaćenici opet usude da pređu Bosfor, biće hametom razbijeni kao i njihovi prethodnici. Sultan dokona kako mu je vreme da se vrati svojim glavnim preokupacijama u tom času, to jest bespoštednoj borbi koju oduvek vodi protiv turskih vladara, svojih suseda. Tu će, i nigde drugde, biti odlučeno o njegovoj sudbini i sudbini njegove zemlje. Sukobi sa Rumima ili

sa njihovim stranim pomoćnicima Frandima uvek će biti samo međuigra.

Mladi sultan ovo vrlo dobro zna. Nije li u jednoj od tih beskonačnih borbi među glavešinama i njegov otac Sulejman izgubio život, 1086? Kilič Arslan tada nije imao ni punih sedam godina i trebalo je da ga nasledi, pod regentstvom nekoliko vernih emira, no beše udaljen od vlasti i odveden u Persiju pod izgovorom da mu je život u opasnosti. Tamo je bio mažen i pažen, s gomilom pažljivih robova na usluzi, ali i budno nadgledan, uz izričitu zabranu da obilazi svoje kraljevstvo. Njegovi domaćini, to jest tamničari, behu zapravo članovi njegovog sopstvenog klana: Seldžukida.

Ako u XI veku postoji ime koje svako živi zna, od granica Kine do daleke zemlje Franda, to je upravo ovo. Došavši iz srednje Azije sa hiljadama nomadskih konjanika duge upletene kose, Turci Seldžuci su se za nekoliko godina dočepali cele regije što se prostire od Avganistana do Mediterana. Od 1055, bagdaski halifa, naslednik Proroka i baštinik slavnog abasidskog carstva, samo je poslušna marioneta u njihovim rukama. Od Isfahana do Damaska, od Nikeje do Jerusalima, njihovi emiri kroje zakone. Po prvi put za tri veka, ceo muslimanski Orijent okupljen je pod vlašću jedne jedine dinastije koja je obznanila svoju volju da vrati islamu njegovu minulu slavu. Rumi, koje su Seldžuci pregazili 1071, nikada se nisu oporavili. Oteta im je Mala Azija, najveća od njihovih pokrajina; ni prestonica im više nije bezbedna; njihovi carevi, među kojima i sam Aleksi je, neprestano šalju poslanstva rimskom papi, vrhovnom vođi Zapada, preklinjući ga da pozove na sveti rat protiv islama koji se ponovo uzdigao.

Kilič Arslan je i te kako ponosan što pripada jednoj tako uglednoj porodici, ali ipak nije glup da poveruje u prividno jedinstvo turskog carstva. Među seldžučkim rođacima nikada

nije bilo solidarnosti: ko hoće da preživi mora ubijati. Njegov otac je osvojio Malu Aziju, široku Anadoliju, bez pomoći svoje braće, i samo zato što je hteo da se proširi na jug, ka Siriji, smrtno je stradao od ruke jednog rođaka. A dok je Kilič Arslan bio silom zatočen u Isfahanu, očevina mu je rasparčana. Kada je 1092. dečak pušten jer je među tamničarima izbila svađa, njegova se vlast ne prostire dalje od bedema Nikeje. Imao je samo trinaest godina.

Zatim je uspeo, zahvaljujući savetima vojnih emira, ratom, ubistvom ili lukavstvom povratiti deo očevog nasleđa. Danas se može pohvaliti da je više vremena proveo u sedlu svoga konja nego u dvorcu. Međutim, po dolasku Franda još ništa nije završeno. Njegovi rivali u Maloj Aziji i dalje su moćni, premda su mu seldžučki rođaci od Sirije do Persije, na svu sreću po njega, zaokupljeni svojim sopstvenim svađama.

A na istoku, u ta nesigurna vremena, pustim visovima anadoljske ravnice vlada jedna neobična ličnost po imenu Danišmend, „Mudrac“, pustolov maglovitog porekla koji je, za razliku od ostalih turskih emira, većinom nepismenih, upućen u najrazličitije nauke. Uskoro će postati heroj slavne epopeje pod nazivom *Junački spev o kralju Danišmendu*, koja opisuje osvajanje Malatje, jermenskoga grada smeštenog jugoistočno od Ankare, a čiji pad autori ove priče smatraju odlučujućom prekretnicom za islamizaciju buduće Turske. U prvim mesecima 1097, kada je dolazak nove franačke vojske u Carigrad dojavljen Kiliču Arslanu, bitka za Malatju već je otpočela. Danišmend opseda grad, a mladi sultan odbija mogućnost da taj suparnik, koji je iskoristio smrt njegovoga oca kako bi osvojio celu severoistočnu Anadoliju, može odneti jednu tako prestižnu pobedu. Rešen da ga u tome spreči, on kreće na čelu svoje konjice ka okolini Malatje i podiže tabor u blizini Danišmendovog, želeći da ga zaplaši. Napetost raste, čarke postaju sve češće i sve krvavije.

U aprilu 1097, sukob izgleda neizbežan. Kilič Arslan se na to priprema. Glavnina njegove vojske sakupljena je pod bedemima

Malatje kad mu pred šator stiže jedan iznureni konjanik. Započinje svoju poruku dahćući: stigli su Frandi, ponovo; prešli su Bosfor, brojniji nego lani. Kilič Arslan ostaje miran. Ništa ne opravdava toliku zabrinutost. Već je imao posla sa Frandima, zna kako će s njima. Napokon, tek toliko da smiri stanovništvo Nikeje, a naročito svoju suprugu, mladu sultaniju koja je bila pred porođajem, traži od nekoliko konjičkih odreda da ojačaju vojnu posadu prestonice. On će se pak vratiti čim bude završio sa Danišmendom.

Kilič Arslan se iznova predaje, dušom i telom, bici za Malatju, kad mu, u prvim danima maja, stiže novi glasnik, sav uzdrhtao od umora i straha. Njegove reči unose užas u sultanov tabor. Frandi su na kapijama Nikeje i počinju da je opsedaju. To više nisu, kao letos, bande odrpanih pljačkaša, već prave vojske sa hiljadama teško oklopljenih vitezova. A ovoga puta prate ih i bazilejevi vojnici. Kilič Arslan se trudi da smiri svoje ljude, ali i samog ga muči zebnja. Treba li da prepusti Malatju svom suparniku i vrati se u Nikeju? Je li sigurno da će još moći da spasi svoju prestonicu? Neće li izgubiti na oba ratišta? Pošto se dugo savetovao sa svojim najvernijim emirima, nameće se jedno rešenje, neki vid kompromisa: poći će Danišmendu, koji je častan čovek, obavestiće ga o osvajačkom pokušaju Ruma i njihovih plaćenika kao i o pretnji što se nadvila nad sve muslimane Male Azije, i predložiće mu da zakopaju ratne sekire. Još i pre nego što Danišmend da odgovor, sultan će hitno poslati deo svoje vojske ka prestonici.

I tako je posle nekoliko dana sklopljeno primirje, a Kilič Arslan bez odlaganja kreće na zapad. Ali u času kad stigne na uzvisine blizu Nikeje, prizor što mu puče pred očima sledi mu krv u žilama. Predivni grad, koji mu je otac ostavio u nasleđe, opkoljen je sa svih strana; posvuda se vrzma mnoštvo vojnika što se trude da postavе pokretne kule, katapulte i bacače kame-nja koji će poslužiti za konačan napad. Emiri su izričiti: više se ništa ne može učiniti. Treba se povući u unutrašnjost zemlje dok

još nije prekasno. Mladi sultan ipak ne može tako lako pristati da napusti svoju prestonicu. Hoće po svaku cenu da pokuša još jedan, poslednji proboj na jugu, tamo gde opsadnici izgledaju najslabije utvrđeni. Bitka se povelа 21. maja u zoru. Kilič Arslan jarosno kidiše u najgušću gomilu, i borba besni sve do smiraja dana. Obe strane imaju podjednako teške gubitke, ali svako zadržava svoje položaje. Sultan dalje ne navaljuje. Shvatio je da mu više ništa neće omogućiti da olabavi obruč. Ako bi tvrdoglavo slao sve svoje snage u tako slabo pripremljenu bitku, mogao bi produžiti opsadu nekoliko nedelja ili nekoliko meseci, ali možda bi doveo u opasnost i sam opstanak sultanata. Pošto je potekao iz jednog suštinski nomadskog naroda, Kilič Arslan zna da izvor njegove moći počiva u nekoliko hiljada ratnika koji su mu pokorni, a ne u posedovanju nekoga grada, ma kako bio privlačan. Uostalom, uskoro će izabrati za novu prestonicu grad Koniju, mnogo istočnije, koji će njegovi potomci sačuvati sve do početka XIV veka. On više nikada neće videti Nikeju...

Pre nego što će se udaljiti, šalje oproštajnu poruku branioci-ma grada obaveštavajući ih o svojoj bolnoj odluci i preporučujući im da postupe „u skladu sa svojim interesima“. Značenje ovih reči je jasno, i za tursku posadu i za grčko stanovništvo: grad treba predati Aleksiju Komninu, a ne njegovim franačkim pomoćnicima. Dakle, započinju pregovori sa bazilejem, koji je, na čelu svojih trupa, zauzeo položaje zapadno od Nikeje. Sultanovi ljudi uspevaju da dobiju na vremenu, zacemento se nadajući da će njihov gospodar moći da se vrati s pojačanjem. No Aleksiju se žuri: Zapadnjaci se spremaju, pretili on, da zadaju konačan udarac, a onda više neće biti odgovoran ni za šta. Sećajući se ponašanja Franda prethodne godine u okolini Nikeje, pregovarači su prestravljeni. Oni već vide svoj grad opljačkan, muškarce poklane, žene silovane. Više ne oklevajući, pristaju da stave svoju sudbinu u ruke bazileja, koji sam utvrđuje način predaje.

U noći sa 18. na 19. jun, vojnici vizantijske vojske, većinom Turci, uvedeni su u grad na barkama koje u tišini prelaze jezero

Askanios: posada kapitulira bez borbe. Sa prvim blescima zore, carevi zlatno-plavi barjaci već se vijore na bedemima. Frandi odustaju od napada. U svoj svojoj nesreći, Kilič Arslan dobiće tako utehu: dostojanstvenici sultanata biće pošteđeni, a mlada sultanija, sa svojim novorođenčetom, biće čak primljena u Carigradu sa kraljevskim počastima, na ogromno zgražavanje Franda.

Mlada žena Kiliča Arslana je kći Čake, genijalnog pustolova i turskog emira, veoma slavnog uoči franačke najezde. Tokom nekog pljačkaškog upada u Maloj Aziji, zarobili su ga Rumi, ali on beše zadivio svoje tamničare lakoćom s kojom je naučio grčki, jer ga je nakon nekoliko meseci govorio sasvim tečno. Sjajan, vešt, slatkorečiv, postao je redovan posetilac carske palate, koja mu je čak podarila i plemićku titulu. Ali to čudesno unapređenje nije mu bilo dovoljno. Ciljao je na nešto više, mnogo više: hteo je da postane car Vizantije!

U tu svrhu emir Čaka je skovao veoma osmišljen plan. Tako beše otišao da se nastani u luci Smirni, na Egejskom moru, gde je uz pomoć jednog grčkog brodovlasnika sebi stvorio pravu ratnu mornaricu koja je imala lake brigantine, lađe na vesla, dromone, bireme ili trireme, ukupno stotinak brodova. U prvoj etapi je zaposeo mnogobrojna ostrva, pre svega Rodos, Hios i Samos, i proširio svoju vlast na celu egejsku obalu. Elem, pošto je sebi izgradio pomorsko carstvo, proglasio se bazilejem udesivši svoju palatu u Smirni po modelu carskoga dvora, a zatim je svoju mornaricu poslao na Carigrad. Aleksija je stajalo grdnih muka da odbije napad i da uništi jedan deo turskih lađa.

Nimalo obeshrabren, otac buduće sultanije odlučno je nastavio izgradnju svojih ratnih brodova. Bilo je to krajem 1092, u vreme kada se Kilič Arslan vraćao iz progonstva. Čaka je pomislio da bi mladi Sulejmanov sin bio odličan saveznik protiv Ruma pa mu je ponudio ruku svoje kćeri. Ali računica mladog sultana pri-

lično se razlikovala od tastove. Plan o osvajanju Carigrada činio mu se potpuno besmislen; naprotiv, nikome iz njegovog okruženja nije bilo nepoznato njegovo nastojanje da eliminiše turske emire koji su pokušavali da sebi stvore feudno dobro u Maloj Aziji, to jest na prvom mestu Danišmenda i preambicioznog Čaku. Sultan, dakle, nije oklevao: nekoliko meseci pre dolaska Franda pozvao je svoga tasta na gozbu; pošto ga je dobro napio, po svoj prilici ga je lično izbo nožem. Čaka je imao sina koji ga je tada nasledio, ali nije nasledio ni pamet ni ambicije svoga oca. Sultanijin brat se zadovoljio time da upravlja svojim pomorskim emiratom sve do onog letnjeg dana 1097. kada se rumska flota iznebuha pojavila na pučini pred Smirnom, sa neočekivanim glasnikom na palubi: njegovom sopstvenom sestrom.

Ona nije od početka shvatala razloge tolike pažnje kojom ju je car zasipao, ali dok je prevoze do Smirne, grada u kome je provela detinjstvo, sve joj postaje jasno. Zadužena je da objasni svom bratu da je Aleksije uzeo Nikeju, da je Kilič Arslan potučen i da će jedna moćna armija Ruma i Franda uskoro napasti Smirnu uz pomoć ogromne flote. Ako ovaj želi da mu život bude pošteđen, pozvan je da odvede sestru njenom suprugu, negde u Anadoliju.

Pošto predlog nije bio odbijen, Smiranski emirat prestaje da postoji. Sutradan po padu Nikeje, cela obala Egejskog mora, sva ostrva, ceo zapadni deo Male Azije više ne pripada Turcima. A Rumi, sa svojim franačkim pomoćnicima, kao da behu odlučili da idu i dalje.

No Kilič Arslan, u svom planinskom utočištu, nije položio koplja.

Pošto je prošao prvi talas iznenađenja, sultan se aktivno priprema da uzvрати udarac. *Stade prikupljati vojsku, vrbovati dobrovoljce i pozivati na džihad*, beleži Ibn al Kalanisi. Hroničar iz Damaska dodaje da Kilič Arslan *zamoli sve Turke da mu priteknu u pomoć, a oni se u velikom broju odazvaše na njegov poziv*.